

Sivil Toplum Kuruluşları Afrika ile Türkiye Arasındaki İlişkileri Nasıl Güçlendirebilirler: Afrika Perspektifi

Tom Wheeler*

2008 yılının Ağustos ayında TASAM'ın STK Forumu'nda sunduğum bir çalışmada, Türkiye'nin Afrika'daki sivil toplumu destekleme sürecinde neler yapabileceğini sormuştum. Bu çalışmada ise aynı soruya başka bir perspektiften bakıyorum: Afrika, Türkiye'ye nasıl yardımcı olabilir?

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri üzerine yazılmış İngilizce makalelere genel olarak bakıldığında, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Afrika'ya ulaşmak üzere gerçekleştirmiş olduğu ilk girişimlerden ya da 2005 yılının Türkiye tarafından Afrika Yılı olarak ilan edilmesinden bu yana, son on yıl içinde çok fazla şeyin değişmediği; aslında oldukça az adım atıldığı görülmektedir. Özellikle de 2008'deki TASAM'ın STK Forumu üzerine ve Güney Afrika Devlet Başkanı Yardımcısı Phumzile Mlambo Ngcuka'nın yine Ağustos 2008'de gerçekleştirilen Türkiye– Afrika Zirvesi'ne katılımı üzerine eleştirel yazılar ve raporlar yazan Josephat Jumaⁱ başta olmak üzere, konuyla ilgili makaleler hazırlayan sadece birkaç gazeteci mevcuttur. Konuyla ilgili kendi monografimⁱⁱ olan Türkiye– Güney Afrika ilişkilerinin geçmişi ile ilgili olarak hazırlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mayıs 2005'te Güney Afrika'yı ziyaretine ilişkiler bilgiler içeren çalışmamı da bu makaleler arasında sayabilirim.

Türkiye tarafında ise *Türkiye ve Güney Afrika: İkinci On Yıla Doğru*ⁱⁱⁱ adlı, Türk Dışişleri Bakanlığı'nda Daire Başkanlığı görevini yürüten Kemal Aydın tarafından hazırlanmış 2003 tarihli makale ve Wikipedia'da yer alan bir başka makale de konuyla ilgili İngilizce olarak hazırlanmış ve kamuya açık nadir makaleler arasında bulunmaktadır.

2008 yılında Atılım Üniversitesi'nden Dr. Kieran E. Uchehara, *Afrika'ya Yönelik Türk Dışişleri Politikası'nda Devamlılık ve Değişiklik*^{iv} başlıklı bir makale yayınladı. Bu makalede, Türkiye'nin yalnızca Güney Afrika ile değil, tüm Afrika ile ilişkileri kapsamlı bir biçimde ele alınmış; izlenmesi gereken süreç dair önemli tavsiyeler bir dizi halinde verilmiştir. Bu makalelerin dışında henüz yayınlanmamış başka bir ya da iki tane daha çalışma hazırlanmış olabilir.

Ancak eldeki çalışmalar oldukça kısıtlıdır ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından desteklenen Türkiye'nin yeni çok boyutlu dış politikasını ele alan makalelerin birçoğunda Afrika'ya değinilmemektedir.

Bu bilgilere dayanarak, TASAM'ın düşünce kuruluşları da dâhil olmak üzere Sivil Toplum Kuruluşlarının temsilcilerini düzenli bir şekilde bir araya getirme girişiminin ne denli önemli olduğunu daha iyi anlıyoruz.

Yorumcuların birçoğuna göre, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi sürecinde karşılaşılan sorunlar arasında fiziksel uzaklık, karşılıklı olarak birbirini yeterince tanıyamama ve olası ilişkilerden elde edilecek çıkarları göz ardı etme veya bu çıkarların tam olarak bilincinde olmama gibi etkenler yer almaktadır. Siyasi ve ticari anlamda iki taraflı olarak gerçekleştirilen ziyaretlere rağmen,

İlişkiler her iki taraf için de ulusal çıkar düzeyinde kalmaktadır. Akdeniz'in kıyısında bulunan Afrika ülkeleri ve Osmanlı döneminden Müslümanlığı miras alan birkaç ülke dışında diğer ülkelerle ilişkiler, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerine göre daha öncelikli olmaktadır.

Dolayısıyla bu ilişkileri güçlendirme çalışmalarına katılanlar karşısında asla bitmeyen büyük bir sorun bulunmaktadır. Türkiye, Afrika ile ilişkilerini geliştirmenin önemini daha iyi kavradıkça, Güney Afrika da Türkiye'nin kendisi için taşıdığı önemi fark etmeye başlamıştır. Bunlar, dünya sahnesinde yeni yeni ortaya çıkan bir güç olan Türkiye ve kıta dışındaki ekonomik ve siyasi bağlantılarını çeşitlendirmek isteyen Afrika ülkeleri için mühim gelişmelerdir.

Vaktinde Güney Afrika Devlet Başkanı Yardımcısı olan ve Mayıs 2009'da Devlet Başkanlığına terfi eden Jacob Zuma, 2003 yılında Türkiye'yi ziyaret etti. Bu ziyaretin karşılığında da Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Mart 2005'te Etiyopya ve Güney Afrika'ya ziyaretler gerçekleştirdi. Daha sonra Devlet Başkanı Yardımcısı Phumzile Mlambo- Ngcuka, Ağustos 2008'de İstanbul'da evsahipliğini Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün yaptığı ve 50 Devlet ve Hükümet Başkanı'nın katılım gösterdiği Türkiye-Afrika Zirvesi etkinliğinde Güney Afrika'yı temsilen bulundu. Bu ve benzeri üst düzey ziyaretler sonucunda, 2009 yılından itibaren ortak bir ekonomi komisyonu oluşturulurken, Güney Afrika ile Türkiye arasında düzenli siyasi müzakereler gerçekleştirilmeye başlandı. İkili düzeyde ise yavaş ilerlemeler sağlanıyordu.

Güney Afrika ile Türkiye arasındaki ortak nokta, her iki tarafın da 1999 yılında Ekonomi Bakanlığı/Merkez Bankası Yöneticiliği düzeyinde oluşturulan Gelişmiş Devletler ve Gelişmekte Olan Pazar Ekonomileri Grubu olan G- 20'ye üye olmalarıdır. Ancak bu da 2008 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan finansal çöküşten sonra kamuoyunun gözüne batmaya başladı. Washington, Londra ve Pittsburgh'daki G-20 Zirveleri'nden sonra bu grup, o zamana kadar uluslararası ekonomik ve finansal gündemi oluşturmuş olan gelişmiş ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları'ndan oluşan G8'i daha da keskinleştiren temsilci bir forum haline geldi.

Kırk yıl boyunca varlığını gösteremeyen Türkiye, BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen ve aralarında çok sayıda Afrika ülkesinin bulunduğu seçimlerde, 192 olası oydan 151 civarında ezici bir oy üstünlüğü ile BM Güvenlik Konseyi'nin 2009-2010 dönemi için geçici üyesi seçildi. Elde edilen bu sonuçla Türkiye, Batı Avrupa'yı ve Diğer Grupları (WEOG) temsil etmektedir. Konsey hizmetlerinin sonunda yer alan Güney Afrika ise Konsey'de 2008 yılının sonunda bir Afrika koltuğu edinebildi. Bu gelişmeler, her iki ülke açısından birbirlerinin deneyimlerini paylaşmak ve ders çıkarmak için iyi bir fırsat olacaktır.

İkili Ekonomik İlişkilerin Önemi

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında daha güçlü ilişkilerin, ticaret ve yatırım girişimleri ile sağlanabileceği inkâr edilemez bir gerçektir. Bu gelişim sürecinde kalkınma yardımı küçük bir etkiye sahipken, özellikle de Sahra altı Afrika bölgesinde siyasi çıkar benzerlikleri neredeyse yok gibidir. Örneğin Türkiye, zengin ülkeler kulübü olan OECD üyesi iken; Afrika ülkeleri, Bağlantısız Ülkeler Hareketi'nin üyeleridirler. Türkiye'yi bölgesinde ilgilendiren jeopolitik sorunlar, Sahra altı Afrika'da herhangi bir yankı bulmamaktadır.

Yaklaşan yirmi yıl boyunca Türkiye, ciddi boyutlara ulaşan atmosfer kirliliği sorununu, Güney Afrika'nın "temiz" kömürünü ithal ederek çözmekte ve Güney Afrika'da çok sayıda Türk vatandaşın sahibi olduğu maden bulunmaktadır. Bir Türk- Güney Afrika İş Konseyi oluşturulmuş ve Güney Afrika ile diğer Afrika ülkelerinde çok sayıda "Anadolu Kapları" olarak tabir edilen işletme inşa edilmiştir. Bunlar arasında en göze çarpan, yerel piyasalara yönelik akrilik battaniye üretimi işidir.

Güney Afrika'dan bir Kabine Bakanı ve bir Bakan Yardımcısı'nın da katılım gösterdiği 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında Güney Afrika'nın Türk Büyükelçisi Sn. Can Altan, yaptığı konuşması sırasında iki ülke arasındaki ikili ticaretin, küresel ekonomik gerilemeye rağmen 2008 yılında 20 trilyon Randa yükseldiğini ve bu rakamların ardından, Güney Afrika'nın Sahra'nın güneyinde; Türkiye'nin en büyük, tüm Afrika genelinde ise Cezayir'den sonra ikinci en büyük ticari ortağı olduğunu belirtmiştir. Güney Afrika açısından ise Türkiye, Rusya'da dâhil olmak üzere, Orta ve Doğu Avrupa'daki en büyük ticari ortağıdır.

Yalnızca bu yıl içinde, ihracat ve yatırımlarını teşvik etmek üzere Güney Afrika'da üç büyük Türk etkinliği gerçekleştirilmiştir: bir mobilya fuarı, bir giyim fuarı ve Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Bakanı Sn. Zafer Çağlayan ve beraberindeki 80 kişilik işadamı, medya temsilcileri ve ilgili görevlilerden oluşan kabile tarafından yürütülen büyük misyon çalışması. Johannesburg ve Cape Town'daki bu etkinliklere gösterilen yerel ilgi oldukça fazlaydı. Cape Town'a gerçekleştirilen ziyaret, resmen organize edildiğinde hem Türkiye hem de Güney Afrika'daki Sivil Toplum Kuruluşları'ndan büyük destek gördü. Güney Afrika'da devletten ayrı olarak faaliyet gösteren çeşitli ticaret ve sanayi odaları da ziyaret lansmanında güçlü bir şekilde temsil edildiler. Johannesburg'daki lansman formalitelerinde ve devamında Türk iş dünyasının temsilcileriyle gerçekleştirilen bireysel toplantılarda da ortak ev sahipleri olarak bulunan çok sayıda oda üyesi bulunmaktaydı.

Eylemler yalnızca devlet güdümlü değildi. İş bağlarının yanı sıra Sivil Toplum Kuruluşlarının da büyük etkisi söz konusuydu. Örneğin bu şekilde Güney Afrika'da yüksek kalitede eğitim imkânları sunan çok sayıda Türk sponsorlu okul inşa edilmiştir. Bu durumun getirileri de, eski Eğitim Bakanı Nedali Pandor'un Mayfair, Johannesburg'da bulunan bu okullardan birinin, bilim olimpiyatlarında elde ettiği başarıya dikkat çekerek övmesi ile Güney Afrika Hükümeti'nce de tanınmasıdır.

Afrikalı Düşünce Kuruluşlarının Rolü

Afrika ülkelerinin birçoğunun devlet düzeyinde, gerek insan kaynakları gerekse finansal perspektiften bakıldığında, şiddetli kapasite kısıtlamalarının bulunduğu görülmektedir. Bu durumda, başta düşünce kuruluşları olmak üzere Sivil Toplum Kuruluşlarının, politika danışmanları ve hükümetlere öneriler sunan kaynaklar olarak faaliyet göstermeleri gerekmektedir.

Örneğin, yönetimin On Beşinci Yıl Değerlendirmesi için, dış politikalar da dâhil olmak üzere her tür politika uygulama değerlendirmeleri hazırlamak üzere Güney Afrika Devlet Başkanlığı tarafından çok sayıda düşünce kuruluşu görevlendirilmiştir. Bu kuruluşlardan elde edilen yorumlar, inceleme raporuna sokulmadan önce bir konferansta detaylı şekilde tartışılmış ve emsalleriyle karşılaştırılmıştır.

Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Departmanı; araştırmacıları, akademisyenleri, iş konseylerini ve ticaret birliklerini davet ettiği yıllık politika konferansları düzenlemekte ve bu konferanslarda hem kritik değerlendirmeler sunma hem de fikirleri geliştirme platformu olarak, dış politika hususlarında taslak hazırlama ve teslim etme yönünde teklifler hazırlamaktadır.

Departman'da ayrıca konusunda uzman olan araştırmacılarından özet çalışmalar ve bilgilendirici öneriler alınmaktadır. Bu uzman toplantılarında, ağ ve politika oluşturma süreçlerinde önemli perspektifleri toplama amacıyla düşünce kuruluşları tarafından düzenlenen konferanslara temsilciler gönderilmektedir.

Düşünce kuruluşu üyelerinden ayrıca üst düzey askeri görevlilerin ve diplomatların eğitim kurslarında okutman olarak görev yapmaları istenmektedir.

Düşünce kuruluşlarının yine birçoğu, fon sağlama açısından kendi hükümetlerinden uzak durmayı tercih ederler. Bu da söz konusu düşünce kuruluşlarına kritik önem taşıyan politikalara ilişkin konuşabilme yetisini vermektedir. Güney Afrika Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (SAIIA) de 75 yıllık geçmişi bulunan araştırmaları için fon bulma sürecinde Güney Afrika devletinden uzak durmuştur. Bu durum, 1948 – 1994 yılları arasında egemen olan ırkçı hükümet zamanında olduğu gibi bugün de devam etmektedir.

Dolayısıyla asıl soru; düşünce kuruluşlarının çalışmalarını uygulayabilmeleri için nereden fon sağladıklarına ilişkindir.

Kendi çıkarlarına yönelik özel araştırma projeleri için fon sağlamak üzere; uluslararası ve yerel yardım kurumları oluşturulmuş ve çok sayıda ülke ile şirket yardım programları hazırlanmıştır. Bazı durumlarda da kendi karar alma süreçlerine bir Afrika perspektifi kazandırmak üzere araştırmalar düzenlenmektedir. Örneğin Finlandiya Hükümeti, 2006 yılında Avrupa Birliği başkanlığı döneminde hazırlık aşamasında çalışmalar yapması için SAIIA'yı görevlendirmiştir. İsveç Hükümeti ise politika değerlendirmelerinde kullanmak üzere Güney Afrika ile ilgili büyük bir çalışma hazırlanmasını talep etmiştir. Verilen ikinci örneğin başarıyla tamamlanmasından sonra SAIIA'ya rapor yayınlama izni verilmiştir. Güney Afrika'nın büyük kurumlarının, ülkelere yönelik hazırlamış oldukları çalışmalar; düşünce kuruluşlarına, faaliyetlerinde kullanmak üzere büyük bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

Sonuç

Türkiye, bir yandan Afrika'daki sivil toplumu ve doğal olarak Afrika düşünce kuruluşlarını desteklerken, diğer yandan da kendi çıkarlarına göre hareket etmektedir. Düşünce kuruluşları arasında işbirliği beklentisine rağmen, gerçekte fon sağlama konusu paketin bir parçası olmadığı sürece detaylı çalışmaların önünde her daim bir engel çıkacaktır.

Türkiye, dünyanın on yedinci en büyük ekonomisi ve sekizinci en büyük tarım ekonomisidir. New York Times'in başlığında verildiği üzere Türkiye "yükseldikçe yükselmektedir".⁹ Afrika ülkelerinin, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmeleri için sahip oldukları tüm kaynakları, devlet ve Sivil Toplum Kuruluşlarını tam

anlamıyla kullanmaları gerekmektedir. Türkiye'nin de isteği bu yöndedir.

---

*Tom Wheeler, Johannesburg'da bulunan Güney Afrika Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde Güney Afrika dış politikası üzerine çalışan araştırma görevlisidir ve 1997 -2001 yılları arasında Güney Afrika'nın Türkiye Büyükelçiliđini yapmıştır.

ⁱ Juma, Josephat, Turkish – Africa Ties: Is Africa ready? And Turkey – Africa Ties: Africa Union a Big Letdown, The African Executive

ⁱⁱ Wheeler, Tom, *Turkey and South Africa: Development of Relations 1860 – 2005* , SAIIA Raporu No 47, 2005

ⁱⁱⁱ Aydın, Ali Kemal, Wikipedia

^{iv} Uchehara, Kieran E, Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Towards Africa, 2008

^v Seale, Patrick, The Rise and Rise of Turkey, New York Times, 5 Kasım 2009.